

17. sajandi esimese poole Tartu ja Tallinna muusikalistest pulmaõnnitlustest

Katre Kaju

Abstract

This article deals with a number of occasional poems printed in Tartu and Tallinn during the period 1632–1656 which are either accompanied by sheet music or composed on the basis of some well-known song. Altogether there are three pieces of occasional music preserved, together with 15 poems which could be defined as *contrafacta*. The small amount of printed sheet music shows that this was an exception in Tartu and Tallinn. The songs that were used as models for new poetical compositions are both religious and secular. The authors of the religious songs include composers such as Philipp Nicolai, Michael Praetorius and Basilius Förtsch. Among the authors of the secular songs we may mention Gabriel Voigtländer, Johann Nauwach and Caspar Kittel. Many of the secular models were pastorals, some of which used the text of the very influential German poets Martin Opitz and Paul Fleming.

Sissejuhatauseks

Juhuluulel oli 17. sajandi Eesti ala ühiskonna-, kultuuri- ja hariduselus oluline koht (juhuluuletamise kohta Tallinnas vt. Klöker 2014; Tartu kohta sarnane sünteesiv ülevaade puudub, ent teatava pildi annab Viiding 2002). Tegemist oli peamiselt linnalise nähtusega, kuid ka maa-eliit, s.t. peamiselt aadlikud, pastorid ja aadlike koduõpetajad, sai sellest nii adressaatide kui ka autoritena osa. Hoolimata sellest, et juhuluule, laiemalt aga kogu juhukirjanduse üks eesmärke oli igavikustada adressaadi nimi ja sellega koos ka autori oma, peeti juhutrükiseid, aga ka käsikirjalisi juhutekste, sageli ajalisteks ja säilitamist mitte väärivateks artefaktideks. Sellest tulenevalt on suur hulk omal ajal kirjutatud ja trükitud juhuluulest ja muudest juhutekstidest kaduviku teed läinud.

Juhuluule produktsioon ja selle iseloom sõltus ka linnaühiskonna laadist, s.t. kas tegemist oli kauba-, ülikooli- või residentslinnaga. Nii on Tartu ja Tallinna juhuluulekorpuse profiil erinev (vrd. Klöker 2014; Viiding 2002: 33–53; Viiding 2007). See

puudutab ka pulmaluule hulka ja autorite koosseisu: Tartust on 17. sajandi esimesest poolest, täpsemalt aastaist 1632–1656,¹ seni teada 22 ja Tallinnast 122 pulmakogumikku või üksiktrükist.² Tartu pulmatrükiste väiksem arv on osaliselt seletatav asjaoluga, et professorite ja tudengite õnnitlused trükiti enamasti ühe vihikuna ning nendega löid kampa ka teiste institutsioonide esindajad, nagu nt. pastorid või õuekohtu liikmed, samal ajal kui Tallinnas on eri gruppide õnnitlused enamasti avaldatud eraldi vihikutena ning ka üksikautorite trükiseid on sealt teada palju arvukamalt (vt. Kaju 2006: 52–54).

Järgnevas artiklis vaadeldakse lähemalt muusikalisi pulmaõnnitlusi, nii neid, mida võib pidada originaalseteks juhumuusikateosteks, kui ka neid, mille loomisel on lähtutud mõnest kindlast olemasolevast laulust. Seejuures käsitletakse vaid neid luuletusi, mille eeskujulaulule on selge sõnaga osutatud – ilmselt on laulust lähtuvaid pulmaõnnitlusi rohkemgi, kuid nende väljaselgitamine on keeruline ja aeganõudev töö.³ Et muusikalisi

¹ Ajaperioodi määratlus lähtub ühelt poolt trükikoja asutamisest Tartus ja Tallinnas (vastavalt 1632 ja 1633/34), teiselt poolt Vene-Rootsi sõjast ja katkust tingitud katkestusest, mis Tallinnas osutus märksa lühemaks kui Tartus.

² Keele ja Kirjanduse artiklisse on Tartu ja Tallinna kogumike arv saanud kirja väikese veaga (Kaju 2018: 399–400), mis üldpilti kuigivõrd ei muuda; Tallinna kogumike hulka olid ekslikult arvestatud ka kaks Tallinnas sündinud, kuid Greifswaldis tegutsenud Johann Vestringi pulmadeks trükitud luulevihikut. Kui palju on säilinud 17. sajandil loodud, kuid käsikirja jäänud luulet, selle kohta puudub süstemaatiline ülevaade. Seni on publitseeritud vaid mõni üksikluuletus, vt. Kaju 2017: 238, märkus 83.

³ Mõne tuntud laulu mõjul võidi luua suur hulk sarnase värsi- ja stroofstruktuuriga luuletusi, milles kaasaegne haritud publik eeskujul eksimatult ära tundis; meloodiad olid neil aga kõrvus helisemas – nii olid paljud tänapäeval vaid värsisidena tuntud luuletused omal ajal tõepoolest lauldavad (Ingen 1979: 9–10). Üks meediame, mille vahendusel kirjeldatud moel loodud laulud levisid, olid juhutrükised, eelkõige sellised, mis olid kokku seatud pulmade puhul (Lohmeier 1979: 52). Paljude luuletuste stroofiline struktuur võib osutada nende lauldavusele, kuid piir lauldava ja pelgalt loetava luuletuse vahel oli hägune ning selge eristus oodi (*Ode*) ehk loetava luuletuse ja laulu (*Lied*) ehk lauldava luuletuse vahel tekkis alles 18. sajandil.